

Ezrakî-i Herevî'nin Togan Şah'a Sunduğu Methiyeler The Panegyric Poems of Ezraki Herevi Bestowed on Togan Shah

Esengül UZUNOĞLU SAYIN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Ars. Gör. Dr. Esengül UZUNOĞLU SAYIN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Tokat, Türkiye

ORCID: [0000-0002-5338-8067](https://orcid.org/0000-0002-5338-8067)
e-mail: esengul.sayin@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 03.01.2024

Kabul/Accepted: 05.03.2024

Atf: Uzunoğlu Sayın, Esengül, “Ezrakî-İ Herevî'nin Togan Şah'a Sunduğu Methiyeler”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (Haziran 2024): 233-248.

Citation: Uzunoğlu Sayın, Esengül, “The Panegyric Poems of Ezraki Herevi Bestowed On Togan Shah”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (June 2024): 233-248.

Lisans/License:

Öz- Büyük Selçuklu imparatorluğu sultanı Alparslan'ın (ö. 1072) oğlu Togan Şah cömert, halkı tarafından sevilen bir komutan, adil bir devlet adamıdır. Babası tarafından Horasan valisi olarak tayin edilmiş, uzun yıllar bu bölgede yaşamıştır. Birçok yönüyle halkın beğeni ve takdirini kazanan Togan Şah, ordusu, savaşçılığı, adaleti, ülkede vuku bulan olaylar karşısındaki tavrıyla halkı tarafından hep saygı görmüş, iltifat bulmuştur. Togan Şah Büyük Selçuklu imparatorları arasında saray şairlerine en çok değer veren ve şiiri en çok seven padişah olarak bilinmektedir.

V. (XI.) yüzyılda yaşayan, şiir ve edebiyata oldukça fazla ilgisi olan ve eserlerinden iyi bir eğitim gördüğü anlaşılan Ezrakî-i Herevî, Büyük Selçuklu imparatorluğu döneminde yaşamış, bu dönemde Horasan valiliği görevine tayin edilen Togan Şah'ın saray şairliğini yaparak ona kasideler yazmıştır. Ezrakî'nin Büyük Selçuklu hükümdarlarından bazılarını da övdüğü ancak devlet adamları içinde en çok Togan Şah'ı sevdiği ve methettiği, Togan Şah'ın vefatından sonra da hiçbir şahı övmediği bilinmektedir.

Çalışmada Togan Şah ve Ezrakî-i Herevî'nin hayatına kısaca değinildikten sonra, Ezrakî'nin Togan Şah için Farsça kaleme aldığı on iki kasidesi Türkçeye tercüme edilmiş, kasideler numaralandırılarak vezin ve kafiyeleri belirlenmiş daha sonra kasidelerin konularına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler- *Alparslan, Togan Şah, Ezrakî-i Herevî, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Kaside.*

Abstract – Togan Shah, the son of Alparslan, the sultan of the Great Seljuk empire, is a generous commander, loved by his people, and a just statesman. He was appointed as the governor of Khorasan by his father and had lived in this region for many years. Togan Shah, who won the admiration and appreciation of his people in many ways, was always respected and complimented by his people with his army, warriorship, justice and attitude towards the events taking place in the country. Among the Great Seljuk emperors, Togan Shah was known as the sultan who valued the poets of the palace the most and loved poetry the most.

Ezraki Herevi, who lived in the 5th century, had a great interest in poetry and literature and was understood to have received a good education from his works. It was the court poet of Togan Shah, who lived during the Great Seljuk Empire and was appointed as the governor of Khorasan during this period and gave him odes. It is known that Ezrakî also praised some of the Great Seljuk rulers, but among the statesmen, he loved and praised Togan Shah the most and did not praise any king after Togan Shah's death.

In this study, after briefly mentioning the life of Togan Shah and Ezraki Herevi, twelve odes of Ezraki written for Togan Shah in Persian were translated into Turkish, the odes were numbered, their meter and rhyme were determined, and then the subjects of the odes were mentioned.

Keywords- *Alparslan, Togan Shah, Ezraki Herevi, Great Seljuk Empire, Ode.*

Yayın Tarihi	26.06.2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26.06.2024
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

The Great Seljuk Period was a time when importance was given to palace poetry, and the sultans had poets and scholars in their palaces. During this period, many court poets participated in the palaces of the sultans. Also in this period, Ezraki entered the seljuk court, gained fame and was appointed as the chief palace poet, especially by Togan Shah. Not much is known about Ezraki's life, but the most important information about his life is that he lived during the time of the Great Seljuks and he praised Togan Shah.

Ezraki, who is known as a poet who speaks little, generally wrote his odes in the Unsuri style, was considered one of the pioneers of Hindi's style, used unique similes, compositions and descriptions, and also used a different style from the usual styles by including subtle meanings in his poems. He has a Divan consisting of odes and rubai that have survived to this day and a work called Elfiyye and Şelfiyye, which was known as an obscene work at the time and was composed to solve Togan Shah's impotence problem. In addition, in some sources, Sindbadname, which consists of wisdom and advice, is stated as his work.

Togan Shah, whom Ezraki describes as worthy of praise in his odes, is the son of the Great Seljuk ruler, Alparslan. His full name is Muhammed bin Çağrı beg bin Mikael, his pen name is Şemsüddevle, and his nickname is Ebü'l-Fevâris. There is little information available about his life. As can be

understood from the available information and eulogies, he was appointed governor of Khorasan in 672 during the time of Alparslan, remained in this position for a long time, was loved by his people, and praised by poets.

During the period of the Great Seljuk State, many rulers, such as Togan Shah, wrote poems. However, no Seljuk ruler gave as much importance to poetry and literature as Togan Shah did. Although there were many poets in Togan Shah's court, the poet he valued the most was Ezrakî. Sources state that Ezrakî presented one of his rubais to him, and Togan Shah, who liked his poem, kissed Ezrakî's eyes and gave him 500 dinars.

There are twelve odes written by Ezraki Herevi for Togan Shah. These odes are included in Ezraki's Divan and their translations are not available. We translated all of this odes.

The reason why Ezraki wrote odes to Togan Shah is that Ezraki lived in the same period as Togan Shah, knew the statesmen and liked Togan Shah the most among the statesmen. According to Ezraki, Togan Shah was the sultan who valued court poets the most. Ezraki saw the importance Togan Shah gave to poetry and poets. Because of this he wrote eulogies to him, Ezraki had included more than one poet in his palace. He observed the positive changes, peace and prosperity valued in the country during his reign and became his court poet. He stated that praising Togan Shah in his odes was a very honorable thing for him and he would praise him at every opportunity.

Ezraki Herevi introduced two of the twelve odes he wrote for Togan Shah with a direct introduction. In the fahriye sections of Ezraki Herevi's odes, he said that he was actually a very good poet, and by talking about the power of the word, he emphasized that his poetry was a tool that would spread Ezraki's reputation in the world. In his odes, he emphasized Togan Shah's generosity, justice, and courage, made comparisons about his warriorship, army, sword, mace and arrow and described him as a unique sultan.

GİRİŞ

Asıl adı Ebû Bekr (Ebü'l-Mehâsin) Zeynüddîn b. İsmâîl olan Ezrakî-i Herevî, Herat'ta dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte kaleme aldığı bir kasidesinde şiir yazmaya çok erken yaşta başladığını söylemesi, Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın oğlu Horasan Valisi Şemsüddeve Togan Şah'a intisap ettiği sırada yirmi beş, otuz yaşlarında olması Ezrakî'nin 425-440 (1034-1048) yılları arasında doğmuş olabileceğini göstermektedir.¹

Babasının adı İsmail'dir. Ataları gibi kitapçılıkla meşgul olan babası, Gazneli Mahmud'un gazabından kaçan Şâhnâme'nin müellifi Firdevsî'yi bir süre evinde misafir edip onu saklamıştır. Ezrakî babasının mesleğinden ötürü şiir ve edebiyata ilgi duymuş, eserlerinden de anlaşıldığı üzere oldukça iyi bir öğrenim görmüştür.²

Ezrakî'nin şiirlerinde arifane düşünceler ve kalıplar olmamasına rağmen kaynaklar onun ünlü sûfi Hâce Abdullah-ı Ensârî ile (ö. 481/1088) tanıştığını, hatta onun müridi olduğunu yazmaktadır. Ezrakî gençliğinde kendisinin kaside şairliği yaptığını, Selçuklu sarayına intisap ettiğini, kasidelerinin çoğunda Togan Şah'ı methettiğini, Selçuklu padişahları arasında en çok Farsça şiire önem verenin ve sanatçıyı sevenin Togan Şah olduğunu söylemiştir. Ezrakî, Togan Şah'ın sarayında Melikü's-şuarâ unvanı almış, Togan Şah tarafından en yüksek makama ulaştırılmıştır. Öyle ki Togan Şah sefere gittiğinde Ezrakî'ye mektup göndererek ona ve sarayındaki şairlere verdiği önemi bizzat göstermiştir. Ezrakî Togan Şah'tan başka Kirman Selçukluları'ndan Kavurd Bey'in oğlu Mîrân Şah'a birkaç kaside yazmıştır.³

Hayatı hakkında çok fazla bilgi olmayan Ezrakî'nin ölüm tarihi kaynaklarda 526 (1132)/527 (1133) olarak geçmektedir.⁴

Az konuşan bir şair olarak bilinen Ezrakî, kasidelerini genellikle Unsuri tarzında yazmış, sebki Hindî'nin öncülerinden sayılmış, kendine has teşbih, terkip ve tasvirler kullanmış, ayrıca şiirlerinde ince manalara yer vererek alışagelmış üsluplardan farklı bir üslup kullanmıştır. Günümüze ulaşan kaside ve rubâîlerden oluşan *Divân*'ı, o dönemde müstehcen bir eser olarak bilinen, Togan Şah'ın iktidarsızlık sorununu çözmek üzere nazmettiği *Elfiyye ve Şelfiyye* adlı eseri vardır. Ayrıca bazı kaynaklarda hikmet ve nasihatten oluşan *Sindbadnâme* onun eseri olarak ifade edilmektedir.⁵

Ezrakî'nin kasidelerinde övgüye layık olarak tabir ettiği Togan Şah, Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın oğludur. Tam adı Muhammed bin Çağrı beg bin Mikael, mahlası Şemsüddeve, lakabı Ebü'l-Fevâris'tir. Hayatı hakkında elde çok fazla bilgi mevcut değildir. Eldeki bilgilerden ve kasidelerden anlaşıldığı üzere Alparslan'ın zamanında 672 yılında Horasan valiliğine tayin edilmiş, uzun bir süre bu görevde kalmış, halkı tarafından çok sevilmiş, şairlerin övgüsüne mazhar olmuştur.⁶

Kaynaklarda Togan Şah'ın kardeşi Melikşah'ın (ö. 1092) sultan olduğu dönemde tahminen 450/1058 tarihinden önce Togan Şah'ın da babası tarafından Herat hâkimi olarak görevlendirildiği, ancak daha sonraları Togan Şah'ın Melikşah'a isyan ettiği hatta bununla kalmayarak halka eziyet edip

¹ Ezrakî Herevî, *Dîvân* (Neşr. Saîd-i Nefisî), (Tahran: Çâp-ı Tehrân Musavvir, 1336 hş.), 5; Devletşâh Semerkandî, *Tezkiretu's-su'arâ* (Tahran: Çâp-ı Peyk-i İrân, 1366 hş.), 73; Ali Deştî, *Dâiretü'l-Maârif-i Bozorg-i İslâm*, Cilt II, Merkez-i Dâiretü'l-Maârif-i Bozorg-i İslâmî, (Tahran 1377 hş.), 28; Jan Rypka, *History of Iranian Literature*, D. Reidel Publishing Company, Hollanda 1968, 195; A. Naci Tokmak, "Ezrakî-i Herevî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C: XII, İstanbul 1995, 69.

² Ezrakî, *Dîvân*, s. 5; Arüzî, Nizâmî; *Çehâr Maqâle* (Neşr. Muhammed-i Muîn – Muhammed-i Kazvîni), (Tahran: İntişârât-gâh-i İrân, 1327 hş.), 70; Deştî, *Dâiretü'l-Maârif...*, C: II, 38; Tokmak, Ezrakî..., 69.

³ Arüzî, *Çehâr...*, 69-70; Semerkandî, *Tezkire...*, C:1, 73-74; Deştî, *Dâiretü'l-Maârif...*, C: II, 38; Zebîhullâh Safâ, *Tarih-i Edebiyyât der İrân ve der Kalemrov-i Zebân-ı Fârsî*, C: I-II, Tahran 1385hş., 192/432; Hüseyin Kayhan, "Selçuklular Devrinde Türk Saraylarında Fars Şâirleri", *Turkish Studies* 6, S.1, (Aralık 2011): 1481.

⁴ Ezrakî, *Dîvân*, 9; Tokmak, Ezrakî...,70.

⁵ Ezrakî, *Dîvân*, 11-13; Arüzî, *Çehâr...*,72-73; Nureddin Muhammed, Avfi, *Lübâbü'l-elbâb* (Tsh. Edward G. Browne), (Tahran İntişârât-i Firdovsi, 1389 hş.), 460-461; Semerkandî, *Tezkire...*,122; Safâ, *Tarih-i Edebiyyât...*, C: II, 432-436; Tokmak, Ezrakî...,70; Efe Yeşilbudak, *Büyük Selçuklular Devrinde Horasan'da İlmî Hayat*, Yayınlanmamış Doktora Tezi., (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2022, 201.

⁶ Ezrakî, *Dîvân*, 8; Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi* (Ankara Türk Tarih Kurumu, 1995), 328; Tokmak, Ezrakî..., 69-70.

halkın ileri gelen alimlerini öldürdüğü, bu isyan üzerine Melikşah'ın Togan Şah'la savaştığı ve onu mağlup ettiği hatta onu İsfahan kalesine hapsedtiği yazmaktadır.⁷

Büyük Selçuklu Devleti zamanında Togan Şah gibi birçok hükümdar ve melik şiir yazmıştır. Osman Gazi Özgüdenli çalışmasında ikisi Melikşah, biri Togan Şah, altısı Sencer, üçü Süleyman Şah ve on dördü III. Tuğrul'un olmak üzere Selçuklu hanedan üyelerinin kaleme aldığı 26 Farsça şiir tespit etmiştir.⁸ Ancak Togan Şah bu sultanlar arasında şiire farklı bir tutkuyla bağlıydı. Togan Şah çoğu zaman Nişabur'da Nigaristan adlı saraylarda yaşamış, şairlerden oluşan nedimlerini kendine yoldaş yapmış, vaktinin çoğunu da o şairlerle, şiirle geçirmiştir.⁹

Togan Şah'ın sarayında birçok şair olmasına rağmen en değer verdiği şair Ezrakî olarak zikredilmektedir. Kaynaklar Ezrakî'nin bir rubaisini ona takdim ettiğini, şiirini beğenen Togan Şah'ın ise Ezrakî'nin gözlerini öperek ona 500 dinar verdiğini yazmaktadır.¹⁰

Ezrakî'nin Togan Şah'a sunduğu rubaisi:

گر شاه سه شش خواست سه یک زخم افتاد
ز نهار مگو که کعبتین داد نداد
کان نقش که کرد رأی شاهنشاه یاد
در خدمت شاه روی بر خاک نهاد

Eğer şah düşüş isterse kismetinden iki tane bir düşer, sakın tavla taşlarının adaletli gelmediğini söyleme.

O taşın bir gelen şeklinin şahın birliğinden olduğunu hatırla, şahın hizmetinde yüzü toprağa koy.¹¹

1. EZRAKÎ-İ HEREVÎ'NİN TOGAN ŞAH İÇİN YAZDIĞI KASİDELER

Ezrakî-i Herevî'nin Togan Şah için yazdığı methiyeler on iki adettir. Bu methiyeler Ezrakî'nin *Dîvân*'ında yer almaktadır ve çevirisi mevcut değildir. Çeviriler tarafımızdan yapılmıştır.

Ezrakî'nin Togan Şah'a methiyeler yazmasının nedeni; Ezrakî'nin Togan Şah ile aynı dönemde yaşaması, devlet adamlarını tanınması ve devlet adamları içinde en çok Togan Şah'ı sevmesidir. Ezrakî'ye göre Togan Şah saray şairine en çok değer veren padişah'tır. Ezrakî Togan Şah'ın şairlere ve şiire verdiği değeri görmüş, sarayında birden çok şaire yer verdiği, onun döneminde ülkede meydana gelen olumlu değişimleri, huzur ve refahı gözlemlediği için ona methiye yazmış ve onun saray şairi olmuştur. Kasidelerinde Togan Şah'ı methetmenin onun için çok onur verici bir şey olduğunu ve her fırsatta onu öveceğini ifade etmiştir.

1.1. Der Sitâyiş-i Semsüddeve Togan Şah

Ezrakî'nin *Dîvân*'da yer alan ilk methiyesi 51 beyitten oluşmaktadır. Hezec-i müsemmen-i sâlim bahrinin mefâ ilün- mefâ ilün- mefâ ilün- mefâ ilün vezniyle yazılmıştır. Redif olmayan kasidede deryâ/hezrâ/bâlâ örneklerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiye vardır. Kasidenin beyit dağılımına baktığımızda; 1-14. beyitler teşbib, 15. beyit girizgâh, 16-46. beyitler methiye, 47-48. beyitler fahriye, 49-51. beyitler dua bölümünü teşkil eder.

Şair kasidenin teşbib bölümüne bahar tasviri yaparak başlamıştır. Mevsimler arasında en çok rağbet gören, tabiat için diriliş, yeniden doğuş olarak nitelendirilen bahar mevsimi¹² sahip olduğu ve arz ettiği tabiat manzaraları zikredilerek işlenmiştir. Şair bu mevsimde rengin en güzelinin görüldüğünü, kokunun en tazelinin yayıldığını söylemektedir.

Şair bahar mevsiminin yağmur mevsimi olduğunu, bu mevsimde bahar bulutlarının tabiatın yeşillenip tazelenmesi ve güzelleşmesi için bolca yağmur yağdırdığını, bereketi simgelediğini hatta

⁷ Ezrakî, *Dîvân*, 7; Osman Turan, *Selçuklular Târîhi ve Türk- İslâm Medeniyeti* (İstanbul Boğaziçi Yayınları, 1993), 207; Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular Döneminde Horasan (1040-1157)*, Yayınlanmış Doktora Tezi., (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2008, 31, 331, 735; Sevim ve Merçil, *Selçuklu Devletleri...*, 52, 231; Osman Gazi Özgüdenli, "Büyük Selçuklu Sultanlarına Ait Farsça Şiirler", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* I, S. 2, (Haziran 2014): 45.

⁸ Özgüdenli, "Büyük Selçuklu...", 41, 42, 45.

⁹ Ezrakî, *Dîvân*, 3; Arûzî, *Çehâr...*, 18; Safâ, *Tarih-i Edebiyyât...*, 354-355; Semerkandî, *Tezkire...*, 36; Turan, *Selçuklular Târîhi...*, 158, 360; Yeşilbudak, *Büyük Selçuklular...*, 194.

¹⁰ Ezrakî, *Dîvân*, 4; Arûzî, *Çehâr...*, 43-44; Semerkandî, *Tezkire...*, 81; Ahmet Kartal, "Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Saraylarındaki Edebi Faaliyetler Üzerine Düşünceler", *Bilgi* 17, (Haziran 2001): 57; Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular...*, 243.

¹¹ Ezrakî, *Dîvân*, 99/ beyit 3-4.

¹² Harun Tolasa, *Ahmet Paşanın Şiir Dünyası* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2001), 426; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012), 54-55; Ahmet Talat Onay, *Divan Şiiri Sözlüğü* (Haz. Cemal Kurnaz), (Ankara: Berikan Yayıncılık, 2013), 80.

bahar bulutun yağdırdığının sanki yağmur değil inci olduğunu söyleyerek yağmuru inciye benzetmektedir.

Bu mevsimde özellikle nisan ayında istiridye, salyangoz, midye gibi deniz canlılarının kabuk kısmında oluşan bu sebepten ötürü içinde değerli bir taş yetişmesine katkı sağlayan hem karada hem de denizde bulunabilen bir maden olan sedeften¹³ hem karayı hem de denizi parlaklığıyla aydınlatması münasebetiyle bahsedilmiştir.

Ankâ'nın daima yükseklerde uçması, her kuştan kendinde bir alamet bulundurması, evrenin tüm gizli sırlarına vakıf olması yönüyle bahsetmiş, şahinin keskin bakışları ve havada uzun süre asılı kalabilmesi¹⁴ yönüyle zikredilmiştir.

Sahranın Azrâ'nın gülün yüzü gibi parlak ve canlı olduğunu, Azra'ya kavuşma yolunda sıkıntılar çeken bir âşık olan Vâmık'ın¹⁵ gözyaşının ise bahar yağmuru gibi çok ve değerli olduğunu ifade etmiştir. Şair girizgâh bölümüne şu beyitle giriş yapar:

خجسته شمس دولت را همایون کھف ملت را
مبارک زین ملت را طغانشه مفخر دنیا

Devletin kutlu güneşi milletin mübarek reisi, bu milletin mübareği, dünyanın kıvanç duyduğu Togan Şah.¹⁶

Ezrakî methiye bölümünde Togan Şah'ın zamanın en iyisi, milletin kutlu lideri, mübarek bir şah, devlet ve din işlerinde itimat edilen bir şahsiyet olduğunu söyler ve ondan övülmeye değer eşsiz bir şah, eşi benzeri olmayan bir hükümdar olarak bahseder. Kasidede Togan Şah adil, savaşçılığıyla ün salmış, düşmanlarının ondan ve ordusundan korktuğu bir liderdir. Öyle ki şair Togan Şah'ın adaletinden bahsederken "Sasanilerin en büyük hükümdarı ve adaletiyle nam salmış adil Enûşîrvân¹⁷ ve on dört yıl boyunca İran'a hükmeden Ahâmaniş kralı Dârâ¹⁸ senin döneminde yaşasaydı, Enûşîrvân senin hazinedarın, Dârâ da senin muhafızın olurdu" der.¹⁹

Togan Şah'ın kılıcının ve mızrağının darbesinin Buhara'yı dahi yakacak kadar yakıcı olduğu, düşmanlarının korkarak geri çekildiği, geri çekilmeyenlerin ise gazabıyla karşılaştığı ifade edilerek gazabından korkulması gereken bir lider olarak bahsedilmekte, kılıcının bütün sorunları çözdüğü, gürzünden, ordusundan, düşmanlarından, okunun darbesinden, düşmanlarına hançerini gösterdiğinde atının önünde kimsenin durmadığından, okuyla Ahura Mazda'nın en büyük düşmanı, tüm kötülük, kavga, anlaşmazlık, karanlık ve bilgisizliğin kaynağı olarak kabul edilen Ehrimen'in²⁰ bile canını acıtılabileceği, kılıcının ateşiyle ejderhanın bile yandığından bahsedilmektedir.

Ayrıca şair; Togan Şah'ın hışımının ateşinden, yaratılışının sağlamlığından bahsederken varlığının ülkeye, bahar rüzgarının yaydığı hoş koku misali kokular yaydığından, zamane ve feleğin onu gelmiş geçmiş en iyi şah olarak nitelendirdiğinden bahsetmiş, onu gök yüzündeki en parlak ve seçkin yıldızla benzetmiş, dünyanın neresini gezersen gez daha önce böyle bir yıldız görülmemiştir diye ekleyerek yüzünün müşteri yıldızı gibi parlak olduğunu bundan dolayı da onun renkli ve süslü elbiseler giymeye ihtiyacının olmadığını, parlak yüzünün güzelliğini ortaya çıkarmaya yettiğini ifade ederek Togan Şah'ı yüceltmıştır.

¹³ Tolasa, *Ahmet Paşanın...*, 485; Pala, İskender *Ansiklopedik...*, 126; Pelin Seval Esen, "Senâi-yi Gaznevî'nin Gazellerinde Değerli Taşlarla Süslenmiş Beyitler", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 12, (Aralık 2020): 1257.

¹⁴ İskender Pala, "Anka (Tasavvuf)", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C: III, TDV Yayınları, İstanbul 1991, 201; H. Dilek Batıslam, "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg", *Türk Kültürü İnceleme Dergisi* III, (Aralık 2002): 196; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 41; Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 185; Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017), 695-698; Pelin Seval Çağlayan Esen, "Fars Şiirinde Mitolojik Kuşlar: Humâ ve Simurg (Anka)", *Karaman Uluslararası I. Dil ve Edebiyat Kongresi 07-09 Kasım* (Karaman: Aybil Yayınevi, 2018), 589.

¹⁵ Naci Tokmak, "Vâmık ve Azrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C: XXXXII, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 503-504; Pala, *Ansiklopedik...*, 471-472; Onay, *Divan Şiiri...*, 473.

¹⁶ Ezrakî, *Divân*, 1/ beyit 15.

¹⁷ Nurettin Albayrak, "Enûşîrvân", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C: I, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 255-256; Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*, 624-625.

¹⁸ Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*, 259.

¹⁹ Ezrakî, *Divân*, 2 / beyit 5.

²⁰ Mustafa Sinanoğlu, "Hürmüz", *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C: XVII, TDV Yayınları, İstanbul 1998, 495-496; Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*, 300.

Şair Togan Şah'ın heybeti ve görkeminden bahsederken “Eğer kayser-i Rum senin heybetinin büyüklüğünü, hakan senin adının ününü duysa, biri hançer ve mızrak yerine senin hışmını diğeri de mühür ve tuğra yerine senin adını tercih eder.”²¹ der.

Togan Şah'ın Mimarisi, tabii güzellikleriyle meşhur Bağdat ve Şüşter'den daha çok övgüye layık olduğunu, methinin de önemli şehirlerden sayılan Umman ve Lahsa'dan daha değerli olduğunu söylemektedir.²²

Fahriye bölümünde Ezrakî, sözü kendisine getirerek “Senin methini yazmak uğruna ölürsem kıymetim artar, ruhum aydınlanır, dil söze gelir, dil senin sevginden başka bir şey söylemez, gönül bilir ki dil senin övgünden başkasını kendine layık görmez.”²³ diyerek Togan Şah'ın övgüsünü kendine gurur olarak görür.

Dua bölümünde şair, Togan Şah'ın adaletinin ve cömertliğinin daim olmasıyla ilgili temennilerde bulunur. Dünya var olduğu sürece Togan Şah'ı âb-ı hayatın kaynağı, heybetinin anka kuşu kadar iri ve görkemli²⁴ olarak ifade eder. Togan Şah'ın devletinden ötürü dünyaya bahar geldiği, mutluluk vakti olduğu, güzelliği ve hoş kokusuyla ortamı canlandırdığı söyler ve tüm bu sebeplerden ötürü de Togan Şah'ın devletin baki olması için dua eder.

1.2. Der Sitâyîş-i Şemsüddeve Togan Şah Muhammed

Ezrakî'nin *Divan*'ında yer alan ikinci methiyesi 39 beyitten oluşmaktadır. Hezec-i müsemmen-i sâlim bahrinin mefâ ilün- fe ilâtün- mefâ ilün- fâ lün vezniyle yazılmıştır. Redif olmayan kasidede âheng/çeng/reng örneklerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiye kullanılmıştır.

Kasidenin beyit dağılımına baktığımızda; 1-13. beyitler teşbib, 14. beyit girizgâh, 15-36. Beyitler methiye, 36-39. beyitler dua bölümünü teşkil eder.

Kasidenin teşbib bölümünde şair; pervin, gök yüzü, felek, yıldızlar, bulut gibi gök yüzüne ait unsurlardan, bahar bulutunun coşkusundan, kuşların baharda çıkardığı hoş seslerden, bu seslerin neşe ve mutluluk anlamına geldiğinden, lalenin ağzının mutluluktan açıldığından, yeşilliğin yer yüzündeki hoş yansımalarından, Saba rüzgarının Çin ülkesinden haber getirdiğinden, yaseminin dalının çimene baharı müjdelediğinden bahsederek Togan Şah'ın gelişini bahar mevsiminin gelişine benzetmiş, bahar mevsiminde tabiatta meydana gelen değişimlerin sebebini ona bağlamıştır.

Şair girizgâh bölümüne şu beyitle başlar:

گزیده شمس دول شهریار كهف ام
طغانشه بن محمد طبایع فرهنك

Devletlerin seçilmiş padişahı, ümmetlerin büyük şehriyarı, kültürlü Togan Şah bin Muhammed.²⁵

Methiye bölümünde şair, Togan Şah'ın kılıcının ve mızrağının keskinliğinden, Hint ve Bulgar düşmanı dahi yenecek kadar güçlü olmasından, tahtı ve tacının ihtişam ve görkeminden, tahtına layık bir lider olduğundan, Rüstem gibi savaşta intikam kılıcı çektiğinden, şeytanı bile sıkıntıya sokabilecek kadar güç sahibi olduğundan, bir işaretle emrinin Hindistan, Bulgaristan, Rum ve benzeri diğer bölgelere kadar ulaşabileceğinden bahsetmiş; kılıcının şeklini timsaha, rengini erguvana benzeterek sedefin kılıcını görünce değerini kaybederek kendinden geçip timsah gibi kılıcının ağızına düştüğünü söylemiştir.

Dua bölümünde şair, Togan Şah'ın şahlık yüzüğünün parlaklık ve kalıcılığından bahsederek, şahlığında muvaffak olmasını, daima varlığının devamı için dua ettiğini söylemiş, bunun için de felekten yardım istemiştir.

1.3. Der Sitâyîş-i Şemsüddeve Togan Şah bin Muhammed

Ezrakî'nin *Divan*'da yer alan üçüncü methiyesi 80 beyitten oluşmaktadır. Müctes-i müsemmen-i aslem-i arûz-i mahzûf-i zarb bahrinin mefâ ilün/ fe ilün/ mefâ ilün/ fâ lün vezniyle yazılmıştır. Redif olmayan kasidede timsal/serbal/zeval örneklerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiye kullanılmıştır.

Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-9. beyitler teşbib, 10-11. beyit girizgâh, 12-73. beyitler methiye, 74-76. beyitler fahriye, 76-80. beyitler dua bölümünü teşkil eder.

²¹ Ezrakî, *Dîvân*, 2 / beyit 6.

²² Ezrakî, *Dîvân*, 2 / beyit 9.

²³ Ezrakî, *Dîvân*, 3 / beyit 47-48.

²⁴ Onay, *Divan Şiiri*...,58; Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler*..., 185; Yıldırım, *Fars Mitolojisi*...,694-695; Çağlayan Esen, *Fars Şiirinde Mitolojik*...,589.

²⁵ Ezrakî, *Dîvân*, 46 / beyit 14.

Teşbib bölümünde şair; Togan Şah'ın gelişinden önce yer yüzünde ateşten bir giysi var olduğunu, dertlerin lale gibi olduğunu söyleyerek derdi aşığı kırmızı göz yaşına²⁶ benzetmiş, lalin sedefin ağzında olduğunu, gülün misk kokusunu artık yaymadığını, Pervin yıldızının gök yüzünde kargaşa çıkardığını, servi boylu sevgilinin yüzünün lale gibi sarardığını, kuşların uçarken gagalarına ateş geldiğini, o diyarda yaşayan bütün mahlukatın halinden hoşnut olmadığını söylemektedir.

Şair girizgâh bölümüne şu beyitlerle başlar:

گزیده شمس دول شهریار زین ملل
ستوده کھف امم آفتاب جود و جلال
طغانشه بن محمد که خواندش گردون
خدايگان عجم شهریار خوب خصال

Seçilmiş devlet adamı, bu milletin şehriarı, milletin övülmüş lideri, yiğitliği ve celali güneş gibi, bütün dünyanın ona “Acem’in kudretli padişahı, iyi hasletli şehriyar” dediği Togan Şah bin Muhammed.²⁷

Şair methiye kısmında; onun varlık hazinesinin el açmaktan değil bir karınca misali çalışmaktan olduğunu, padişahlık yüzüğünün taşı elinde olmasına rağmen onun cömertliğinin berrak su gibi aktığını, lafzının yıldız gibi kılıcının ise düşmanların karşısında yenilmezliğini, heybetinin düşmanlarını hayrete düşürdüğünü söyleyerek, Togan Şah'a ecdadın kendisi gibi olmadığını söyleyerek ona hayranlığını bu şekilde göstermiştir.

Ezrakî kasidesinde Unsurî'nin (ö. 431/1039-1040) Gazneli Mahmud'u (ö. 421/1030) övdüğünü, sözünün ve şiirlerinin sihirli olduğunu söylemiş, onun da bir saray şairi olarak namından bahsetmiş; kendisinin de şiirlerini onun tarzında yazarak Unsurî'yi kendine örnek aldığını ifade etmiştir.

Şair daha önce Togan Şah gibi bir padişahın hizmetinde bulunmadığından, tarzının diğerlerinden farklı, adaletinin kuvvetli, kuvvetinin de adaletli olduğundan, sözünün tebaası üzerindeki büyüsunü ifade etmiş, kendisinin Togan Şah'ı methederken çok özenli kelimeler seçtiğinden, onun için eksik ya da kusurlu bir kelam etmekten korktuğundan, kendini diğer şairlerle karşılaştırarak figanının diğerlerinden farklı olduğundan, kendi dışındaki şairlerin cehalet ve karanlık içinde yaşadığından bahsetmiştir. Bundan dolayı şair, Togan Şah'a yazdığı beyitleri şahın beğenisine sunduğunda ondan övgü ve takdir görmenin kendisini son derece mutlu ettiğinden de bahsetmektedir.

Fahriye bölümünde şair, kendisinden yaşlı bir genç olarak bahsederek; yaşının küçük olmasına rağmen tecrübeli, bilgili ve himmet sahibi olduğunu söylemektedir. Kendisinin devletli padişaha hizmet için var olduğunu, hizmeti karşılığında hiçbir karşılık beklemediğini, kendi gibi bir bilgine çok nadir rastlanacağını söylemektedir.

Dua bölümünde şair Togan Şah'a “Sonsuza dek bu tahtta otur, muhaliflere bak, ölümün pençesine inanma, hep varlığını sürdür, güneş gibi sarayda her daim parla, servi gibi sonsuza dek bostanda salın ve sema yap.” der.

1.4. Der Sitâyiş-i Şemsüddeve Togan Şah bin Muhammed

Remel-i müsemmen-i sahih-i zarb ve arûz bahrinin fâ ilâtün / fâ ilâtün / fâ ilâtün / fâ ilât vezniyle yazılan kaside 61 beyitten oluşmaktadır. Redif bulunmayan kasidede şomâl/hâl/nevâl örneklerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiyeye kullanılmıştır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-11. beyitler teşbib, 12. beyit girizgâh, 13-51. beyitler methiye, 52-56. beyitler fahriye, 57-60. beyitler dua bölümüdür.

11 beyitten oluşan teşbib bölümünde şair; kuzey rüzgarına seslenerek sağdan soldan her yönden soğuk getirdiğini, artık sıcak ve mutluluk bahşetme vaktinin geldiğini söyler. Sevgilinin diyarından haber getiren kuzey rüzgarından artık kavuşma dilenir ve sen olmayınca bizim gönlümüze ateş, dilimize ağıtlar düşer der. Ülkede var olan elem dolu günlerin artık sona ermesini dileyerek kuzey rüzgarından medet umar.

Şair girizgâh bölümüne şöyle başlar:

بخدای متعال، ای ملک روی زمین
که بسازد همه کار تو خدای متعال
در سر مملکت و دولت خود، با همه خلق
نیکی کرده ای، ای پادشاه نیک سگال

²⁶ Pala, *Ansiklopedik*...,215.

²⁷ Ezrakî, *Dîvân*, 48 / beyit 17-18.

Yüce efendi, ey yer yüzünün padişahı, yaptığın her iş senin yüceliğinin göstergesidir, ey iyi düşünceli padişah memleketinin ve devletinin başında bütün iyi ahlakınla iyilikler yaparsın.²⁸

Şair methiye bölümüne Togan Şah'ın devleti boyunca hal ve tavrının değişmediğinden bahsederek başlar; kavminin ve halkının onun doğruluğu ve itikadından hoşnut olduğundan, onun bazen halkın bazen de semanın gücü olduğundan, tahtının yer yüzündeki görkeminden bahseder. Togan Şah'ın korkusuz bir padişah olduğunu, mülk ve ahiret kaygısıyla amel etmediğini, bu yönüyle diğer padişahlardan ayrıldığını ve gelmiş geçmiş padişahlar arasında onun gibisinin nadir görüldüğünü söylemiş, Togan Şah'ın bahtını parlaklığı ve değerliliği bakımından elmas taşına, nurunu yakuta, kılıcını keskinlik ve parlaklık bakımından elmasa benzetmiştir. Şair Togan Şah'a “Şahlar şahı, namı göklere ulaşan, adaletli, sözüne güvenilen, adil, doğru ve dürüst, timsali olmayan padişah.” diye seslenir.

Fahriye bölümünde şair, kendini kafesteki kuşa benzetmektedir. Togan Şah'ı methetme görevini üstlendikten sonra talihin ona güldüğünü söylemektedir. Şair meclisin hizmetiyle görevli bir hizmetkar olduğunu, en büyük şansının ise Togan Şah'a hizmet etmek olduğunu ifade ederek, kendini hem şanslı hem de değerli görmektedir.

Dua bölümünde şair padişah neslinden ve mertlerden Togan Şah gibi birinin gelmediğini söyleyerek bahtın gün be gün artması, adının ve namının her yere yayılıp duyulması için temennide bulunur.

1.5. Ve eyzen lehu be medh-i Şemsüdevle Togan Şah bin Muhammed

Hezec-i müsemmen-i sâlim vezninin mefâ ilün / mefâ ilün / mefâ ilün / mefâ ilün bahriyle yazılan kaside 61 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede govher/ezher/âzer örneklerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiye kullanılmıştır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-20. beyitler teşbib, 21. beyit girizgâh, 22- 57. beyitler methiye, 58-60. beyitler fahriye, 60-61. beyitler dua bölümüdür.

Kasidenin teşbib bölümünde şair nevrudan, baharın gelişinden, doğanın canlanarak yeniden dirilişinden, bağ ve bahçenin bahar mevsiminde güzelleşmesinden, bahar rüzgarının yaydığı misk ve misk kokusundan, laleden, gül ve çiçeklerden, bostanın üzerindeki renkli tavuslardan, baharda gökyüzünden yağın inci tanelerinden bahsetmektedir. Şair mutluluk ve neşe vakti olan bahar mevsiminden bahsederken “Sen sanki gümüştan bir zerre, sanki güneş çeşmesi gibisin”²⁹ diyerek Togan Şah'a gönderme yapmıştır.

Şair girizgâh bölümüne şu beyitle başlar:

خجسته شمس دولت را، همایون زین ملت را
مارک کھف امت را، طغانشاه آیت مفر

Devletin seçkin güneşi, milletin hâkimi, ümmetin kutlu lideri, kıvanç duyulan Togan Şah.³⁰

Methiye bölümünde şair, Makedon kralı İskender'in âb-ı hayatı şans eseri ve iyi düşüncesi neticesinde bulduğunu³¹ Togan Şah'ın da niyetinin halis olduğunu, bundan dolayı da himmetinin cennette bir ırmak olan ve temizliği, duruluğu ve saflığıyla bilinen kevser çeşmesine³² benzediğini söyleyerek, onun şahlığını kabullenip ona sena ettiğini ifade etmektedir. Togan Şah'ın cömertliğinden bahsederken elini denize benzetmiş, elinin altından dalgalar saçtığını, havadan inci yağdırıp, topraktan altın fişkırttığı ifade etmiştir. Şaire göre akıl, Togan Şah'ın huzurunda bir heykel hükmündedir. Ancak bu heykel Togan Şah'ın her emrini derhal yerine getirmektedir.

Şaire göre Togan Şah, kılıcı dünyadaki herkesin korkacağı özellikle de düşmanların aklını başından alacak kadar etkili, gürzünün darbesiyle yeryüzünü yerinden oynadığı; makamı ve himmetinin yüce, saltanatının bütün hayvanlar alemine hükmeden Süleyman'ın tahtına benzediği, yolunun İskender'in yolu gibi karanlık değil aydınlık olduğu, sesinin Davut peygamberin sesi gibi hoş olduğu bir şahıdır.

Fahriye bölümünde şair, şiirinin ve sözünün Togan Şah'ın şahlığı için önemli bir etkiye sahip olduğunu, dilinin hoş, şiirlerinin anlamlarının derin, tarzının nadir görülen bir tarz olduğunu söyleyerek, kendi varlığını Togan Şah için bir şans olarak ifade etmiştir.

Dua bölümünde ise şair, Togan Şah'ın varlığının dünya var olduğu sürece devam etmesi için temennide bulunmuştur.

²⁸ Ezrakî, *Divân*, 51 / beyit 20-21.

²⁹ Ezrakî, *Divân*, 9 / beyit 10.

³⁰ Ezrakî, *Divân*, 9 / beyit 19.

³¹ Onay, *Divan Şiiri...*,228; Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler...*,163; Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*,476-479.

³² Onay, *Divan Şiiri...*,257-258; Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*,509-510.

1.6. Der Medh-i Ebü'l-Fevaris Togan Şah

66 beyitten oluşan kaside müctes-i müsemmen-i aslem-i arûz-i mahzûf-i zarb bahrinin mefâ ilün/ fe ilâtün/ mefâ ilün /fâ'lât vezninde yazılmıştır. Redif olmayan kasidede ehter/seher/hâver kelimelerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiye kullanılmıştır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-37. beyitler teşbib, 38. beyit girizgâh, 39-58. beyitler methiye, 59-64. beyitler fahriye, 65-66. beyitler dua bölümüdür.

Teşbib bölümüne şair, bir gece seher vakti, mutluluk ve güzel günlerin beklentisiyle oturdum ve düşündüm diye başlar. Şair, karanlık gecenin sona ererek gündüzün aydınlık yüzünü gösterdiğini söyleyerek; yıldızlar, güneş, ay ve felek, pervin, müşteri gibi kozmik unsurlardan bahsederek, bütün alemin Togan Şah'ın padişahlığını kabul ederek felek tarafından üstün tutulduğunu; bir gece rüyasında müşteri, güneş ve ayın kendisine taç, makam ve iltifata layık olanın yalnızca Togan Şah olduğunu söylediğini, bundan dolayı da tek işinin artık onu methetmek olduğunu ve bunu layığınca yerine getirmeye çalıştığını, her şahın övülebileceği ancak tek övgüye layık olanın Togan Şah olduğunu söylemektedir. Şair, padişahlığın zor bir görev olduğunu, her an zorluklarla karşı karşıya gelerek sıkıntılar çıkabileceğini söylemiş, padişahların önüne çıkabilecek zorluk ve sıkıntılardan bahsederken de âb-ı hayatı aramak için Karanlık ülkesine gidip eli boş dönen İskender'in halkına saldıran Ye'cuc ve Me'cuc adlı kavmi engellemek için demir, taş, katran ve kireç karışımından oluşan yüksek ve geçilmez duvarlarla yaptığı İskender seddini³³ örnek olarak göstermiştir.

Girizgâh bölümüne şair şöyle başlamıştır:

ابوالفوارس خسرو و طغانشه آن ملکی
که آسمان نخارست و آفتاب هنر
گزیده شمس دول، شهریار زین ملوک
خدایگان عجم، پادشاه دین گستر

Gökyüzü kadar yüce, güneş gibi hünerli Ebü'l- Fevâris-i Hüsrev-i Togan Şah, Devletin seçkin güneşi, bu memleketin şehriyarı, Acem'in efendisi, var olan dinin padişahı.³⁴

Şair Togan Şah'ın yumuşaklığının, cömertliğinin, himmetinin ve niteliğinin çok fazla olduğunu, gökyüzünden yer yüzüne, sudan toprağa, felekten yıldızlara kadar bütün alemin onun bu özelliklerinden haberdar olduğunu söylemektedir. Togan Şah'ın kılıcının adaletinin kesiciliği, düşmanlarına hamlesi esnasında kullandığı saldırı tekniği, düşmanlarını yendiğinde zafer davulunun sesiyle diğer padişahlardan ayrıldığı bahsedilmektedir.

Fahriye bölümünde şair; Togan Şah var olduğu sürece sana yazdığım kasideler var olacaktır, Kur'an ayeti ve peygamber dini hakkı aşkına seni daima yüceltip büyüklüğünü her daim zikreden ben olacağım diyerek kendini diğer şairlerden ayrı tutarak övmüştür.

Şair dua kısmında; devletin ve mülkün baki, varlığın baki olsun demiş, yüzyılın devleti diye adlandırdığı Togan Şah'ın devletinin kalıcılığı için temennide bulunmuştur.

1.7. Der Sitâyiş-i Şemsüddevle Togan Şah

Muzâri-i müsemmen-i ahreb vezninin mef'ülü/ fâ ilâtün/ mef'ülü/ fâ ilâtün bahrinde yazılan kaside 66 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede kühsâr/ âşkâr/ vâr örneklerinde olduğu gibi mukayyaed kafiye vardır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-27. beyitler teşbib, 28. beyit girizgâh, 29-62. beyitler meth, 63-66. beyitler dua bölümüdür.

Teşbib bölümüne şair; bahar tasviriyiyle başlamaktadır. Şair, baharın habercisi olan nevrüzün geldiğinden, saba rüzgarının gülün ordusuna saldırarak hoş kokular yaydığından, bağ ve bahçenin gelini olan yeşillik ipek bir örtü misali yer yüzüne yayıldığından, ağaçların çiçek açtığından, tabiatta vuku bulan huzur ve neşeden, gönüllerdeki coşkudan, bulutun inci yağdırdığından, siyah misk kokusunun etrafa hoş kokular yaydığından bahsederek bahara özgü unsurları kullanmıştır.

Şair girizgâh bölümüne şu beyitle başlar:

شمس دول طغانشه، زین امم کزوست
ایام شادمانه و افلاک بختیار

Devlet güneşi Togan Şah, mutlu günler, bahtiyar talihler hepsi ondan dolayıdır.³⁵

³³ Onay, *Divan Şiiri...*,228; Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler...*,179; Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*,483.

³⁴ Ezrakî, *Dîvân*, 17 / beyit 23-24.

³⁵ Ezrakî, *Dîvân*, 28 / beyit 24.

Şair methiye bölümünde Togan Şah'ın hışmının yer yüzünü bir ateş gibi yakmasına rağmen aynı zamanda yumuşak huylu bir şah olduğundan; onun zamanında feleğin altından olduğunu yani Togan Şah'ın varlığının altın kadar değerli olduğundan, onun döneminde zamanın mutlu ve huzurlu bir şekilde geçtiğinden bahseder. Ordusunu Hint ahuları gibi tasvir ederek; ordusunun çölde kesesini terk eden ahular gibi misk kokusu yaydığını; bu memlekete ve bu mülke sahip olmanın ancak onun şerefli ordusu gibi bir ordu sayesinde olabileceğini söylemiştir. Togan Şah'ın bahtını güneşe, mutluluğunu bezm gününe, himmetini gök yüzüne, cömertliğini de ekin toplama vaktine, kılıcının rengini elmasa, sözünü ise altına benzetmiştir. Yüzünü lal gibi güzel, yakut gibi parlak, kılıcının yansımaları yeryüzünün ışığı olarak tasvir etmiş, düşmanlarından akıttığı kanın toprağa yayılarak ona sena ettiğini, okunun geldiğini gören simurgun uçarak kaçtığını, ışığının nurunun gölgesi sayesinde yer yüzünde ot yeşerdiğini ifade etmiştir.

Şair dua bölümüne "Ey padişah şimdi mutluluk zamanıdır" diye başlayarak Togan Şah'ın varlığını nevrza benzetmiş, onun zamanını bahar mevsimi gibi tasvir ederek, artık bahar mevsimi, mutluluk, coşku, eğlence vakti olduğunu ifade eder ve Togan Şah'ın devletinin ülkeye armağan olduğunu söyleyerek Togan Şah'ın ülkede kalıcı olmasını temenni eder ve padişah olarak hep var olmasını ister.

1.8. Der Sitâyiş-i Şemsüddele Ebü'l-Fevâris Togan Şah

Müctes-i müsemmen-i mahbûn-i arûz ve zarb bahrinin mefâ ilün/ fe ilâtün/ mefâ ilün/ fei lât vezninde yazılan kaside 66 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede behâr/ pîrâr/ muhtâr örneklerinde görüldüğü gibi mukayyed kafiye kullanılmıştır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-19. beyitler tegazzül, 19-20. beyit girizgâh, 21-63. beyitler meth, 64-66. beyitler dua bölümüdür.

Şair tegazzül bölümüne yer yüzüne geçen yıl ve önceki yıllardan daha güzel ve daha hoş bir bayram ve bahar geldiğini söyleyerek başlar ve bayram olarak Pîşdâdî hükümdarlarından beş yüz yıl hüküm süren, Dahhâk tarafından katledilen basının intikamını almaya kendini adayarak ve intikamını alarak Dahhâk'ın iki eşini de onun elinden kurtarıp ikisiyle de evlenen Feridun'un³⁶ düğününü, bahar olarak da İslam'ın seçilmiş peygamberi Ahmet'in dinini kabul eder. Bahar ve bayramın gelişiyle sanki dünyanın üzerine yeşil bir çadır serildiğini, gül bahçesinin pirinin yüzünün Züleyha gibi güzel ve parlak olduğunu, su ve bulutun gül bahçesinde Yusuf peygamberin duası gibi çok ve bol olduğunu, yeni açmış güllün esintisinin Hızır peygamber gibi canlılık ve tazelik verdiğini, tabiatın yeşilliğini Hızır peygamberin hırkasından aldığını söyleyerek bu mutlu ve neşe dolu günde yeşilliğin üzerine daire kurup oturarak bezm meclisi kurmak ve bayramı kutlamak istemiştir. Şair yeşilliğin kaynağının sevgilinin ayva tüyleri, kırmızılığın kaynağının ise sevgilinin dudağı olduğu, jalenin şeklini yilandan, yılanın şeklini de bahar yağmurlarından aldığı ifade etmiştir. Sabanın kırmızı güle doğru seher vakti gittiği, bülbülün sesinin çınar ağacının dalından geldiği, dağın lalesinin yüzündeki örtüyü parçalayarak kırmızı güllün semadaki sûfi gibi elbisesini yırttığını söyleyerek baharda tabiatta meydana gelen değişiklikleri tasvir etmiştir.

Şair girizgâh bölümüne şu iki beyitle başlar:

گزیده شمس دول شهریار زین ملوک
که دین و دولت ازو گشت جفت عز و فخار
ابوالفوارس خسرو طغانشه، آن ملکی
که شاهی از اثر جاه او برد مقدار

Din ve devletin ondan dolayı yücelik ve iftihar gördüğü bu memlekette seçilmiş hükümdar, Ebü'l-Fevâris Hüsrev Togan Şah.³⁷

Şair methiye kısmında Togan Şah'a ait hasletlerin hepsinin bilgi, düzen ve tertipten olduğunu söyler. Togan Şah'ın lafzını inciye, kelamını cevher saçan buluta benzetir; övgüye ve övülmeye layık olduğunu, büyük eserleri olduğunu, himmetinin yüce, büyük işler başaran komutan olduğunu söyler. Şair Togan Şah için aklın yüce, cahilin aşağılık, bilginin aziz, isteğin aşağılık olduğunu, ona düşmanlık eden herkesin onun kılıcının darbesinden nasibini aldığını, keman gibi okunun karşısında da düşmanlarının aciz ve çaresiz kaldığını ifade eder.

Şair fahriye bölümünde akıl, fazilet, cesaret, bunların hiçbirinin Togan Şah'tan ayrı düşünülmemeyeceğini söyler ve Togan Şah'ın bütün kötülük ve aşırılıktan arınmış saf bir ruha sahip olduğunu, bu yüzden onu kendisi gibi bildiğini ve kendisinin var olduğu sürece onu öveceğini, iki alemde isteğinin onu görmek olduğunu söyler. Şair eğer bir gün seni övmezsem dilim olmadıgı hatta

³⁶ Yıldırım, *Fars Mitolojisi*...,342.

³⁷ Ezrakî, *Dîvân*, 31 / beyit 2-3.

hayatta olmadığıdır der ve Togan Şah'a "ey güneş gibi yüce" diyerek onu yüceltir ve onu methetmek uğruna çektiği bir yıl süren sıkıntının onun için bir gün hükmünde olduğunu söyler ve onun gibi bir hükümdarın daha önce gelmediği, ülkede onun sağladığı huzuru sağlamadığını söyler.

Dua bölümüne şair kendini Togan Şah'ın kölesi ve hizmetkârı olarak tanımlar, varlığının ülkeye kalıcı huzur verdiğini söyler ve Togan Şah'a gençliğin, mülkün, varlığın ve birliğin kalıcı olsun, Yüce Allah senin koruyucun olsun der.

1.9. Der Sitâyiş-i Şemsüddeve Ebü'l-Fevâris Togan Şah

Remel-i müsemmen-i mahzûf vezninin fâ ilâtün/ fâ ilâtün/ fâ ilâtün/ fâ ilün bahriyle yazılan kaside 57 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede müşteri/ şuşteri/ enguşteri örneklerinde görüldüğü üzere mutlak kafiye vardır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-14. beyitler tegazzül, 15. beyit girizgâh, 16-52. beyit meth, 53-55. beyit fahriye, 56-57. beyit dua bölümüdür.

Şair, tegazzül bölümüne "Ey karanlık geceyi aydınlatan müşteri gibi parlak." diyerek başlar. Zülfü hoş kokusu ve renginden ötürü miske benzetmiş, zülfün çember şeklini sümbülden aldığını söyleyerek ona hayranlığını ifade etmek için Allah'ım bu örgülü saç doğuştan mı yoksa sonradan mı yapılmış diye sormuştur. Şair sevgiliden bir öpücük isteyerek bu zamana kadar yaptığı kötülüğü bırakarak bir an lütfetmesini ister. Daha sonra sevgiliye seslenerek "Ey dünyayı süsleyenim, yanağın ve zülfün dünyaya güzellik katıyor, eğer peri, zülfünün halkasına takılırsa senin misk kokulu zülfünde kendini kaybeder."³⁸ der. Sevgilinin yüzünü bostana, boyunu dağ servisine, dudağını bala, saçlarının kokusunu ambere, gözlerini nergise benzeterek sevgiliye ait güzellik unsurlarına değinmiştir.

Girizgâh bölümünde şair şu beyitleri söyler:

ابو الفوارس خسرو ايران طغانشه، آنکه زوست
از عدو ایام خالی وز فتن ملکت بری
شمس دولت، کھف امت، زین ملت، شاه شرق
مایه عدل و ثبات ملک و قطب سروری

Onun sayesinde ülkede düşman ve fitnenin olmadığı, Ebü'l-Fevâris İran Şahı Togan Şah, devlet güneşi, ümmetin lideri, doğunun şahı, adaletin kaynağı, ülkenin kalıcılığı, büyük lider.³⁹

Şair methiye bölümünde bezm günü, güneşin Togan Şah'ın yüzünü gördüğünde gizlendiğini, savaş günü Togan Şah'ın pazusundan ötürü müşteri yıldızının kendine şans dilediğini, sevgisinin cana can, bilgiye bilgi kattığını söyler. İltifatların en büyüğüne ve en yücesine layık olduğunu bu yüzden her an onu övme düşüncesinde olduğunu, padişahlık yüzüğü onda olmasa bile Togan Şah'ın o yüzük taşına layık bir şah olduğunu söyler. Togan Şah'ın himmetinin kalıcılığından bahsederek, sahip olduğu güç bakımından gönüllerde taht kurduğunu söyler ve onu var olan devletin hâkimi, feleğin seçimi, devletin iftiharını nitelendirir. Şair Togan Şah'ın gökyüzünün rehberi olduğunu, yıldız gibi parlak, celali gökyüzünü kaplayacak kadar geniş, liyakati yıldızlar gibi çok ve yüce, yüzü cennet bahçesi gibi göz kamaştırarak kadar güzel, cömertliği kevser havuzu gibi uçsuz bucaksız olduğunun söyler ve kimsesizlere el tutan, çaresizlerin çaresi, Allah'ın dininin ulağı, peygamberlik vasfına layık bir şah olarak nitelendirir.

Şair Togan Şah alemin padişahı olduğu sürece ülkede huzur ve refah olacağını söylemiş, örnek olarak da İskender'in âb-ı hayatı aramak için doğuya gittiğini, gece ve gündüz âb-ı hayatı bulmak için dolaştığını ve zorlu arayışını anlatarak⁴⁰ uzaklardan gelen bir sesin "Ey boşuna arayan İskender, bu amaçla dünyayı dolaşmana gerek yok, âb-ı hayat ateştir, ateşe bakarsan hakikati görürsün, senin adın bundan dolayı İskender olmuştur, hayır maazallah sana İskender ismi sonradan vafedilmedi."⁴¹ demiştir.

Şair, Togan Şah'ı kutlu yıldız, bilgi denizinin talihli cevheri diye tanımlar. Halkının onun emrine göre hareket ettiğini söyleyerek, fermanın en güzel ferman olduğunu söyler.

Fahriye bölümünde şair, Togan Şah'ın bir hükümdar olarak zorluklar yaşadığını ancak buna rağmen halkı tarafından itibar gördüğünü, bunun da herkes tarafından kabul edildiğini söyler, Şair Togan Şah'ın ağzından çıkan her sözü bilgi olarak kabul ettiğini, Togan Şah'ın onun gönlünün padişahı olduğunu ve kendine yaver olarak kabul ettiğini söyler ve hayatında kötü giden her şeyin Togan Şah

³⁸ Ezrakî, *Dîvân*, 17 / beyit 19.

³⁹ Ezrakî, *Dîvân*, 90 / beyit 23-24.

⁴⁰ Pala, İskender *Ansiklopedik...*,236-237; Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler...*,177; Yıldırım, *Fars Mitolojisi...*,478-480.

⁴¹ Ezrakî, *Dîvân*, 91 / beyit 17-20.

sayesinde düzeldiğini, kendinin de bir şair olarak bu dönemde kendini gösterebildiğini ifade eder. “*Gece gündüz senin methini deftere yazarken evi ateşle aydınlatır, sokağı periyle doldurur, destanlar yazarım.*”⁴² diye de ekler.

Dua bölümünde şair, Togan Şah'a “*Sonsuza dek bu bahçedeki çiçeğin solmasın, devletin, varlığın daim olsun.*”⁴³ der ve devletin kalıcılığı için temennide bulunur.

1.10. Der Sitâyiş-i Şemsüddevle Togan Şah

Remel-i müsemmen-i mahzûf bahrinin fâ ilâtün/ fâ ilâtün/ fâ ilâtün/ fâ ilün vezninde yazılmış olan kaside 31 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede ehterî/ serverî/ kişverî örneklerinde görüldüğü üzere mutlak kafiye vardır. Beyit dağılımı 1-2. beyit girizgâh, 3-16. beyit meth, 17-29. beyit fahriye, 30-31. beyit dua bölümüdür.

Bu kasidede teşbib veya tegazzül bölümü yoktur.

Şair girizgâh bölümüne şu beyitlerle başlamıştır:

طالع پیروز بختی، مایه نیک اخترى
آسمان کامکاری، آفتاب سرورى
رسم دانی، ملک سازی، رزم جویى، خسروى
پیشوای روزگاری، پادشاه کشورى
شمس دولت، زین ملت کهف امت، شه طغان
آنکه نیکو همت او گشت از بدھا برى

Kutlu bahtlı, mutlu bahtın sermayesi, gökyüzü muratlı, padişahlık güneşine sahip, töreyi bilip ona göre yöneten, savaşçı, zamanın lideri, ülke padişahı, devlet güneşi, bu milletin reisi, himmeti kötülükten uzak, iyilikle dolu Togan Şah.⁴⁴

Methiye bölümünde şair Togan Şah'ı görkem sahibi, buyruğu Cemşid'in buyruğu gibi, Erdevan ve Erdeşir gibi, gönlü mutlulukla dolu, aklıyla, bilgisiyle, imanıyla kale gibi bir padişah; devletin şahı, padişahlığın sahibi, feleğin mutluluğu olarak tasvir eder. Şair Togan Şah'a o kadar çok güvenir ve inanır ki “Eğer peygamberlik bu zamanda olsaydı peygamber sen olurdu”⁴⁵ der.

Şair Togan Şah'ın savaşçılık özelliğinden bahsederken emrine karşı gelen çok az kişi olduğunu, ona düşmanlık edenlerin ise hançerinden korktuğunu söyler. Togan Şah'a hitap ederken “*Ey şahlar şahı, ey efendi, ey kerem sahibi, benim canımın nuru.*”⁴⁶ der. Herkesin, kendisinin Togan Şah'a olan düşkünlüğünü bildiğini söyler ve Togan Şah'ı ilmin alimi, alemin padişahı, seçilmiş padişah, tacın ve yüzüğün gücü, mülk ve haşmet makamının sahibi, kılıç ve mızrağın gücü, taht ve tacın sahibi⁴⁷ olarak zikreder.

Fahriye bölümünde şair kendi şairliğini övmek için Unsurî'nin Sultan Mahmud'un hükümdarlığında iftihar kazandığını, ancak Sultan Mahmud hakkında çok az bilgi verdiğini söyler ve Unsurî'nin karşısına geçerek onunla şairliğini yarışmak istediğini söyler. Togan Şah'ın çok değerli bir şair olduğunu ancak onu anlatmaya layık olan kelime ve cümlelerin ancak ve ancak kendinde olduğunu söyler.

Dua bölümünde şair, dünya var olduğu sürece Togan Şah'ın padişahlığın başkalarıyla kıyas edilemeyeceğini söyler ve ömrünün uzun, gençliğinin daim olmasını temenni eder.

1.11. Der Sitâyiş-i Şemsüddevle Ebü'l-Fevâris Togan Şah

Remel-i müsemmen-i mahzûf bahrinin fâ ilâtün/ fâ ilâtün/ fâ ilâtün/ fâ ilün vezninde yazılmış olan kaside 54 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede kâmrân/hosrevân/erselân örneklerinde görüldüğü üzere mutlak kafiye vardır. Beyit dağılımına bakıldığında 1. beyit girizgâh, 2-47. beyit meth, 48-50. beyit fahriye, 51-54. beyit dua bölümüdür.

Bu kasidede teşbib veya tegazzül bölümü yoktur.

Kasidede direk grizgâh kısmına başlanmıştır. Şair girizgâh bölümüne şu beyitlerle başlar:

در سپهر دولت آمد کامجوی و کامران
از شکار خسروی آن آفتاب خسروان
آسمان داد و همت، آفتاب تاج و تخت

⁴² Ezrakî, *Dîvân*, 92 / beyit 9.

⁴³ Ezrakî, *Dîvân*, 92 / beyit 12.

⁴⁴ Ezrakî, *Dîvân*, 92 / beyit 13,14,15.

⁴⁵ Ezrakî, *Dîvân*, 93 / beyit 1.

⁴⁶ Ezrakî, *Dîvân*, 93 / beyit 4.

⁴⁷ Ezrakî, *Dîvân*, 93 / beyit 5-7.

نورجان مير جغرى، شمع شاه الب ارسلان
مفخر سلجوقيان، شمشير مير المومنين
شمس دولت، زين ملت، كهف امت، شه طغان

Yeryüzüne sonsuz ve mutlu bir devlet geldi, padişahlardan bir padişah, gökyüzünün adaleti ve himmeti, tacı ve tahtı güneş gibi, Şah Alp Arslan'ın oğlu, Selçukluların iftihar, müminler emirinin kılıcı, devlet güneşi, milletin süsü, ümmetin sığınağı, Şah Togan.⁴⁸

Şair methiye bölümünde Togan Şah'ın damarlarında kan ve ateş dolaştığından, soyundan ötürü asil bir kişiliğe sahip olduğundan, okunun ucunun misk kesesi gibi olduğundan, mızrağının ucunun zehrini kızgın aslanın yığıtlığından aldığından, yüzünün ahu gibi güzel ve Pervin yıldızı gibi ışıldadığından, onun kılıcı ve oku gibisinin daha önce görülmediğinden bahseder.

Fahriye bölümünde şair; “ben şahın sonsuz bekasını dünyaya tanıtmak için, sanatı meslek edinen biri olarak ona hizmet ettim, mensur eserin değersiz olduğunu, asıl anlamını nazma dökülünce kazandığını, Şehnameye ortaya çıkan hikayeleri Firdevsi'nin (ö. yazdığını savaşçıların yazmadığını, şahın namını şahın kendisinin değil şairin aleme duyurduğunu”⁴⁹

Dua bölümünde şair, rüzgârın değerli dağın gölgesini sallayamayacağını, değerli olana rüzgârın ancak cevher saçacağını söyler ve “mutlu, bahtiyar, mülk sahibi ol ve uzun yaşa, nimetin bol, kalıcılığın sonsuz olsun”⁵⁰ der.

1.12. Der Sitâyiş-i Şemsüdevle Togan Şah

Muzâri-î müsemmen-i ahreb-i mekfûf vezninde mef'ülü/ fâ'îlâtü/mefâ'îlü/ fâ'îlâtün bahrinde yazılan kaside 71 beyitten oluşmaktadır. Redif olmayan kasidede âsumân/codygân/bedî'sân örneklerinde görüldüğü gibi mutlak kafiye kullanılmıştır. Kasidenin beyit dağılımına bakıldığında 1-24. beyit teşbib, 25. beyit girizgâh, 26-67. beyit meth, 68-69. beyit fahriye, 70-71. beyit dua bölümüdür.

Teşbib bölümünde şair, bahar mevsiminde tabiatı meydana gelen değişimden bahsederek, yeryüzünde her yerin ay ve müşteri gibi güzel ve parlak yüzlü sevgililerle dolduğunu söyler. Şair sevgilinin yüzünü ay ve müşteriye benzetmiş ancak daha sonra ay ve müşterinin sevgiliden ortaya çıktığını söyleyerek sevgiliyi daha üstün tutmuştur. Şair yer yüzünde sanki cennet bahçesi kurulduğunu söyleyerek mercanın yaban gülünün dalında öd yaktığını, rüzgârın eliyle misk dağıttığını, bulutun gözünün inci yağdırdığını, menekşenin zülfünün amber saçtığını, söğüdün boyunun sevgilinin boyu gibi uzun olduğunu, aklın sayısız simurgu ortaya çıkardığını, doğanın bu haliyle kevser ırmağında daha temiz ve uçsuz bucaksız olduğunu, bahçivandan daha sevinçli bir şekilde Şah Cemşîd gibi bahçede insanı ve periyi ortaya alarak oturduğunu söylemiştir.

Girizgâh bölümüne şair şu beyitle başlar:

شمس دول، گزیده ایام، فخر ملک
تیغ خلیفه، سایه اسلام، شه طغان

Devlet güneşi, zamanın seçilmiş, padişahlığın onuru, halifenin kılıcı, İslam'ın gölgesi Togan Şah.⁵¹

Methiye bölümünde şair, saf yakutun Togan Şah'ın elinde güneşe dönüştüğünü, yeşil mina taşının onun başında gölgelik olduğunu, elinde lal gibi kırmızı şarap, aksinin kırmızı bardağa yansıdığını, ışığın insanlardan gizlenemeyecek kadar çok, amberden daha güzel koktuğunu, akikten daha renkli, yıldızdan daha parlak olduğunu söylemektedir.

Şair bütün halkın Togan Şah'ın emrine amade ve ona hizmetkâr olduğunu, güneşin kaynağının Togan Şah'ın himmeti, gökyüzünün dönmesinin sebebinin onun haşmeti, gök yüzündeki yıldızın parlaklığının kalıcılığının sebebinin de yine onun kılıcının yansması olduğunu, dünyaya onun kadar cömert birinin gelmediğini, onun eline atın dizgininden başkasının yakışmadığını ifade ederek, Togan Şah'a hayranlığını göstermektedir.

Togan Şah'ın savaşçılığından ötürü şair humânın onun kemiklerini yemeye niyetlendiğini, düşmanların ondan dolayı dünyayı ateş denizi olarak gördüğünü, düşmanlarına ok atacağına malîğin onları kurtarmak için cehenneme doğru çektiğini söyler ve ordusunun savaşçılığı için de Halil peygamberin ateşe atılmasını örnek göstererek ikisini birbirine eş tutar. Mızrağının ateşinin

⁴⁸ Ezrakî, *Dîvân*, 74 / beyit 18,19,20.

⁴⁹ Ezrakî, *Dîvân*, 76 / beyit 11-14.

⁵⁰ Ezrakî, *Dîvân*, 76 / beyit 15-18.

⁵¹ Ezrakî, *Dîvân*, 66 / beyit 14.

yakıcılığından abartarak bahseder ve bundan ötürü de Firdevsî'nin yalvararak, Togan Şah'ın sarayında misafir olmak istediğini söyler.

Fahriye bölümünde şair kendini över ve Togan Şah'a seslenerek cömertliğinden dolayı elinden yüz binden fazla hazine döküldüğünü, onun faziletinden başkasını istemediğini, ömrü oldukça da onun yanından ve hizmetinden ayrılmayacağını, kendisinin candan bir hizmetkâr, gönülden bir meddah olduğunu söyler.

Dua bölümünde şair, dünya var olduğu, mutlu günler devam ettiği sürece padişahının mutluluğunun daha da artması, nimetinin seçkin, devletinin genç ve var olması için temennide bulunur.

SONUÇ

Selçuklu sarayına saray şairi olarak giren Ezrakî-i Herevî, Selçuklu padişahları arasında şiire en çok önem veren, adaleti, cesareti, savaşçılığı ve birçok yönüyle örnek olunabilecek bir şah olarak nitelendirdiği Togan Şah'ı methetmiştir. Ezrakî Togan Şah için kaleme aldığı 12 kasidesinde Togan Şah'ın birçok yönünü vurgulamış, onun gibi bir şahın daha önce gelmediğini söylemiş, ordusunun kalıcılığı ve devletinin devamı için temennilerde bulunmuştur. Ezrakî Togan Şah için yazdığı on iki kasidenin ikisine direk girizgâh kısmıyla giriş yapmıştır. Ezrakî kasidelerinin fahriye bölümlerinde aslında kendisinin de çok iyi bir şair olduğunu söylemiş, sözün ve kelimenin gücünden de bahsederek kendi şiirinin Ezrakî'nin namını dünyaya yayacak bir araç olduğunu vurgulamıştır. Kasidelerinde Togan Şah'ın cömertliğini, adaletini, cesaretini vurgulamış, savaşçılığı, ordusu, kılıcı, gürzü, oku hakkında benzetmeler yapmış, onu eşi benzeri bulunmayan bir padişah olarak nitelendirmiştir.

Tarafımızdan Türkçeye tercüme edilen ve aruz, kafiye ve konusu bakımından incelenen 12 kaside, hayatı hakkında çok fazla bilgi olmayan Togan Şah ve ordusu hakkında tarafımıza bilgi vermiş, kaynak olmuştur.

KAYNAKÇA

Albayrak, Nurettin, "Enûşirvân", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 255-256.

Arûzî, Nizâmî, *Çehâr Maqâle* (Neşr. Muhammed-i Muîn – Muhammed-i Kazvîni). Tahran: İntişârât-gâh-i İrân, 1327 hş.

Avfi, Nureddin Muhammed, *Lübâbü'l-elbâb* (Tsh. Edward G. Browne). Tahran: İntişârât-i Firdovsi, 1389 hş.

Batıslam, H. Dilek, "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg". *Türk Kültürü İnceleme Dergisi III*, S. 7 (Aralık 2002):185-208.

Çağlayan Esen, Pelin Seval, "Fars Şiirinde Mitolojik Kuşlar: Humâ ve Sîmurg (Anka)." Karaman Uluslararası I. Dil ve Edebiyat Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur, Karaman, Kasım 07-09 Kasım 2018 586-603.

Deştî, Alî, *Dâiretü'l-Maârif-i Bozorg-i İslâm*, Cilt II, Merkez-i Dâiretü'l-Maârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran, 1377 hş.

Esen, Pelin Seval, "Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinde Değerli Taşlarla Süslenmiş Beyitler", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 12, S. 4, (Aralık 2020): 1255-1268.

Hayyâmpûr, Abdurresûl, *Ferheng-i Sohenverân*. Tahran: Çâphane-yi fecr-i İslâm, 1368 hş.

Herevî, Ezrakî, *Dîvân* (Neşr. Saîd-i Nefîsî). Tahran: Çâp-ı Tehrân Musavvir, 1336 hş.

Kartal, Ahmet, "Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Saraylarındaki Edebi Faaliyetler Üzerine Düşünceler", *Bilgi* 17, S. 1, (Haziran 2001): 55-70.

Kayhan Hüseyin, "Selçuklular Devrinde Türk Saraylarında Fars Şâirleri", *Türkish Studies* 6, S.1, (Aralık 2011): 1477-1485.

Levend, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

- Merçil, Erdoğan, *Fars Atabegleri Salgurlular*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1975.
- Nefisî, Saîd. *Tarih-i Nazm u Nesr Der İran u Der Zebân-i Fârsî*. Tahran: Çâphâne-yi mervî, 1363 hş.
- Onay, Ahmet Talat, *Divan Şiiri Sözlüğü* (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara: Berikan Yayıncılık, 2013.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “Büyük Selçuklu Sultanlarına Ait Farsça Şiirler”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* I, S. 2, (Haziran 2014): 39-67.
- Pala, İskender, "Anka (Tasavvuf)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, ss. 201.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Piyadeoğlu, Cihan, “Büyük Selçuklular Döneminde Horasan (1040-1157).” Yayımlanmış Doktora Tezi., İstanbul Üniversitesi, 2008.
- Rypka, Jan, *History of Iranian Literature*. Hollanda: D. Reidel Publishing Company, 1968.
- Safâ, Zebihullâh, *Tarih-i Edebiyyât der İran ve der Kalemrov-i Zebân-ı Fârsî*. C: I-II, Tahran, 1385hş.
- Semerkindî, Devletşâh, *Tezkiretu 'ş-şu'arâ*. Tahran: Çâp-ı Peyk-i İrân, 1366 hş.
- Sevim Ali ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Sinanoğlu, Mustafa, “Hürmüz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, ss. 495-496.
- Tokmak, A. Naci, “Ezrakî-i Herevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 12, İstanbul 1995, ss. 69-70.
- Tokmak, Naci, “Vâmık ve Azrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, ss. 504-505.
- Tolasa Harun, *Ahmet Paşanın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Turan, Osman, *Selçuklular Târihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Yeşilbudak, Efe, “Büyük Selçuklular Devrinde Horasan 'da İlmî Hayat.” Yayımlanmamış Doktora Tezi., Sakarya Üniversitesi, 2022.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017.